

Eduskunnasta puhekunnaksi? Parlamentarismi retorisena politiikkana¹

KARI PALONEN

Pohtiessani *Käsitteet liikkeessä* -teoksen päätösartikkelissa erilaisia suomen kielessä käytettyjä poliittisen käsitteistön käänösstrategioita, spekuloin myös mahdollisuudella korvata 1800-luvulla vakiintuneita suomennoksia toisilla. Yksi ehdotukseksi uudeksi käänökseksi koskee ”eduskunnan” korvaamista ”puhekunnalla” korostaen ”parlamentin vaihtoehtoja punnitsevaa ja jäseniä suostuttelevaa päätöksentekoa”, kuten tuossa artikkelissa kirjoitan (Palonen 2003, 580).

Tämän esitykseni tavoitteena on tarkemmin perustella tätä ehdotusta. Toki en vakavissani esitä, että parlamentin nimi Suomessa muutettaisiin puhekunnaksi, vaan että eduskunnan poliittista roolia ja merkitystä arvioitaessa huomio siirretään edustamisesta puhumiseen. Toisin sanoen se politiikoinnin perusmuoto, jota parlamentaarikoilta niin Suomessa kuin muuallakin edellytetään, on pikemminkin puhumien kuin edustaminen. Tähän sisältyy samalla nykyään joko kirosanana tai selviönä pidetyn parlamentarismien uusi tulkinta ja sen merkityksen korotus retorisen politiikan malliesimerkkinä

Parlamenttien nimipolitiikkaa

Käsittehistorian ja nimipolitiikan tutkijana minua hämmästyttää parlamentaaristen edustuslaitosten nimiin kohdistuva vähäinen mielenkiinto. Kuitenkin niihin kytkeytyy kiinnostavia parlamenttien

luonteen ja poliittisen merkityksen eroja, jotka ovat historian kuluessa muuttuneet paljolti kurioositeiteiksi, mutta jotka silti antavat tiettyjä mielikuvia äänestäjäkunnalle. Kannattaisikin tutkia sitä, onko näillä nimieroilla edelleen poliittista merkitystä äänestäjien ja parlamentaarikkojen edustuslaitosten poliittista luonnetta koskevalle itseymmärrykselle.

Parlamentum – tai *parliamentum* – viittaa myöhäislatinassa italialaisten ja eteläranskalaisten kaupunkien ajoittain järjestämiin neuvotteluihin, joihin kokoontuneet tai valitut mahtimiehet puhuivat poliittisesta tilanteesta tai käsitteivät asukkaiden tekemiä valituksia ja aloitteita ainakin jo 1100-luvulta lähtien Italian *parlare* ja ranskan *parler* viittaavat puhumiseen menettelynä käsitellä asioita erikseen koolle kutsutuissa *parlamentumissa*. *Parlamentum* oli myös yksi monista nimistä sekä itsenäisten kaupunkien että hallitsijan ja mahtimiesten neuvottelukokouksille, joita keskiajalla järjestettiin ympäri Euroopan.

Kuitenkaan parlamentti ei yleisesti vakiintunut itse edustuslaitoksen nimeksi. Myös Englannissa sillä tarkoitettiin alkuaan vain hallitsijan, säätyjen ja kaupunkilaisten tarvittaessa koolle kutsuttavaa kokousta (vrt. 1300-luvulta peräisin oleva menettelytapasäännöstö *modus tenendi parliamentum*), myöhemmin kuninkaan, ylä- ja alahuoneen yhteiskokousta, *the King in Parliament*. ”Parlamentti” viittasi alkuaan siis vain ”valtiopäiviin”, ei ”eduskuntaan”, jos haluaa asian ilmaista Suomessa vuodesta 1906 käytetyn erottelun avulla. Vasta ns. mainioon vallankumouksen jälkeinen lainsäädäntö

¹ Tarkistettu versio tieteen päivillä 13.1. 2005 pidetystä esitelmästä.

ja kuninkaanvallan poliittisen merkityksen väheneminen 1700- ja 1800-luvuilla teki Britannian parlamentista pysyvän ja suvereenin poliittisen toimikentän (ks. esim. Bagehot 1867).

Keskiajalla ei tehty mitään tarkkaa eroa lainsäädäntö- ja tuomiovallan välillä. Englanninkin parlamentti toimi myös tuomioistuimena, *the High Court of Parliament*. Tämän aseman ylähuone on säilyttänyt nykyisinkin. Puhetapa näkyi 1770-luvulle asti siinä, että Pariisin ja muiden Ranskan johtavien kaupunkien *parlements* olivat ensisijaisesti tuomioistuimia, jotka ajoittain pyrkivät kontrolloimaan hallitsijanvaltaa, etenkin silloin kuin säätyjä (*les états généraux*) ei kutsuttu koolle. Tuomioistuimiin nimessään viittaavia mahtimieskokouksia pidettiin myös pohjoismaissa, *Althingi* kokoontui Islannissa jo 900-luvulta lähtien, ja Norjan *Stortinget* sekä Tanskan *Folketinget* ovat myös nykyaikana säilyttäneet tämän suomennettuna ”käräjille” kokoontumiseen viittaavan vanhan nimensä.

Les états généraux Ranskassa on hyvä esimerkki säätyjen yhteiskokoukseen perustuvasta nimityksestä. Samaan asiaan viittaavat *Staatens General* Habsburgien vallan alaisuudesta 1500-luvulla vapautuneessa Hollannissa kuten myös *Riksdags ständer*, valtakunnansäädyt, Ruotsissa. Demokratisointi merkitsee kansa- tai kansakuntanimistön esiinnousua edustuslaitoksissa. Ranskan vallankumouksen kolmannelta säädystä muodostui *Assemblée nationale*, ja samaa mallia seuraavat *Folketinget* Tanskassa, *Nationalrat* Itävallassa ja *Volkskammer* entisessä DDR:ssä. Yhdysvaltojen *Congress* viittaa edustajien yhteen kokoontumiseen, ja *The House of the Representatives* on lähin nimipoliittinen esikuva ”eduskunnalle” tai ”kansaneduskunnalle”, kuten vuoden 1906 parlamentti-uudistuksen jälkeen usein tavattiin sanoa (ks. Pohjantammi 2003, 371–374).

Säätyedustuslaitoksista käytetään nykyisin englanniksi vakiintuneesti nimitystä *Diet* tai *Estate Diet*. Sen taustalta löytyy kuitenkin *parlamentum* vanhaan merkitykseen liittyvä viittaus kokouspäiviin (lat. *dies*). Sama sävy on myös jo ns. Pyhässä saksalais-roomalaisessa keisarikunnassa (*Das heilige römische Reich deutscher Nation*) keskiajalta lähtien käytetyssä ilmauksessa *Reichstag* samoin kuin Ruotsin *riksdagissa*, joita tunnetusti vielä 1500-luvulla pidettiin eri kaupungeissa. Vasta 1600-luvulla *riksdagen* vakiintui valtakunnallisen säätyjen yhteiskokouksen ja sittemmin

myös sen pitopaikan nimeksi. Tätä vastaa Saksassa perinteinen ero valtakunnallisen *Reichstagin* tai *Bundestag*in ja osavaltioiden *Landtagien* välillä.

Parlamentum neuvottelukokouksena on edustuslaitosten nimissä siis syrjäytynyt edustuksen kokoonpanoperiaatteiden tai kokouksen ajankohdan nimitysten hyväksi. Uusissa kielissä neuvotte-lua ja kokousta koskevat nimitykset, kuten *conseil*, *council*, *Rat* ja *råd*, ovat säilyneet joko suppeam-paan, pikemminkin hallitusta tai kabinettia koske-vaan elimeen viittaavana nimityksenä (*Privy Council*, *président de conseil* pääministerin nimi-tyksenä Ranskan kolmannessa tasavallassa) tai viittaavat paikallisiin edustuselimiin, kuten *Stadt-rat*. Tosin Itävallan parlamentin ja Sveitsin parla-mentin alemman kamarin nimi on *Nationalrat*. Venäjän v. 1905 vallankumouksen *sovjetin* kään-nöksenä *Rat*-käsite sai saksassa kumouksellisen sävyn, viitaten lähinnä työpaikkaedustukseen no-jaavaa toimielimeen, joka tavoitteli eräänlaista suoraa demokratiaa. Suomessakin tunnetaan Leni-nin anarkisteilta omaksuma iskulause ”Kaikki val-ta neuvostoille!”, joka esimerkiksi yliopistojen tie-dekuntaneuvostoissa on menettänyt kaiken ku-mouksellisuutensa.

Erityisesti kansainvälisessä yhteistyössä ”parla-mentti” yleisnimenä on syrjäyttänyt kansalliset ni-mitykset, mitä ilmentää mm. ”Parlamenttien väli-nen liitto” (*The Inter-Parliamentary Union*). Ylei-sen ja yhtäläisen äänioikeuden oloissa parla-menttien valintaperiaatteet eivät ole kiistanalaisia ja parlamentit ovat koolla pysyvästi, jolloin vanhat nimet ovat muuttuneet anakronistisiksi. Parla-mentti korostaa politiikan toiminnallista aspektia, ts. sitä, mitä parlamentaarit tekevät, siis puhujien välistä kiistelyä parlamentaarisen politiikan tun-nusomaisena muotona, joka erottaa parlamentaari-kot muista poliitikoista². *Eduskuntaa* voisi nimit-tää *puhekunnaksi*, ei siksi, etteikö muuallakin pu-huttaisi, vaan siksi että parlamentaarinen pro-seduuri nojaa puheiden varaan.

Puolesta ja vastaan puhuminen

Kun väitän puhetta parlamentaarisen politiikan keskeiseksi teoksi, tämä on provokaatio sitä laajal-

² Tätä havainnollistaa Arthur Ponsonbyn (1938, 41) ku-vaus saarnaajan ja poliitikon suhteista: ”A politician envies preachers because they cannot be interrupted. A preacher envies politicians, because they can be applauded”.

le levinnyttä ajatusta vastaan, että politiikassa tarvitaan ”tekoja, ei sanoja”. Parlamentaarikkoja on vähintäänkin 1800-luvulta lähtien moitittu liiasta puheliaisuudesta (*bavardage*), retoriikan asettamisesta todellisuuden yläpuolelle, lupauksista joita ei toteuteta, taidosta puhua sanomatta mitään jne. Sofistien poliitikoiksi opettamia puhujia moitittiin tästä antiikin kansankokouksissa, ja Platonista alkaen retoriikan vastustus onkin ollut autoritaarisen ja politiikanvastaisen ajattelun vakioiteema. Internethaulla ”*parliamentary eloquence*” löytää sekä Hitlerin että Leninin parlamentaarisen puhetaidon vastustajien joukosta.

Parlamentaarinen puhe ei siis ole mitä tahansa puhetta. Sitä ohjaavat parlamentaarisen proseduurin säännöt ja sopimukset. Renessanssin Englannin parlamentin käytännöistä lähtien parlamentaariset käytännöt nojaavat asian puolesta ja sitä vastaan puhumiseen. Toisin sanoen oletetaan, että parlamentaarisisessa yleisössä on aina vastustajia, joita periaatteessa voi puheella käännäyttää omalle puolelle. Siteeraan tästä parlamentaaristen menettelytapojen historian klassista esitystä, Josef Redlichin tutkimusta *Recht und Technik des Englischen Parlamentarismus* vuodelta 1905.

Vasta puhe antaa parlamentaarisen koneiston eri muodollisuuksille ja instituutioille oman mielensä ja sisältönsä sekä yhdistää ne toisiinsa. Vasta puheen välityksellä parlamentin toiminnalle muodostuu oma tarkoituksensa. Vasta puheeseen puolesta ja vastaan sisältyvät ne keinot, joiden välityksellä kansanvallan prosessin edustajakamariin yhdistämät yksilölliset psyykkiset ja poliittiset voimat saavat ilmaisunsa ja merkityksensä (Redlich 1905, 586–587, käännös kirjoittajan)³.

Puhe puolesta ja vastaan, *Rede und Gegenrede*, viittaavat tässä renessanssin retoriikan periaatteen argumentoida *in utramque partem*, käsitellä asioita molemmilta puolilta. *Modus tenendi parliamentum* 1300-luvulta käyttää ilmausta ”And

they shall draw up in writing their replies and views; so that when all their responses, plans and views, on this side and on that, have been heard” (englanninos <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/medieval/manner.htm>). Näin parlamenttien varhaishistoria tuo esille selvät yhteydet siihen mitä Quentin Skinner (1996) on nimittänyt renessanssin retoriseksi kulttuuriksi (ks. myös Mack 2002, 215–252). Senkin jälkeen kun retoriikka menetti asemiaan akateemisessa ja kirjallisessa kulttuurissa, retorisen kulttuurin mukaiset poliittiset käytännöt säilyivät parlamenteissa aktualisoituvat uudelleen niiden vallan vahvistuessa 1800-luvulla.

Monet parlamentaarisen menettelyn nykyisin selvinä pidetyt käytännöt tulevat ymmärrettäväksi, kun otetaan huomioon, että parlamentin toiminta nojautuu sille retoriseen periaatteelle, että asioita tulee tarkastella vastakkaisilta puolilta. Tällaisia ovat esimerkiksi sellaiset seikat kuin parlamentin puhemiehen (*Speaker*) neutraalisuus, kansanedustajien keskinäinen tasa-arvo sekä parlamentaarinen koskemattomuus suhteessa tuomioistuimiin, joka voidaan purkaa vain erityisin perustein (ks. Redlich 1905, 70–162).

Puhemiehen asemaan liittyy myös hänen roolinsa parlamentaarisen debatin säätelijänä siten, että puheenvuoroja ei jaeta pyytämisyjärjestyksessä, vaan puhemies huolehtii siitä, että puolesta ja vastaan käytetyt puheenvuorot saadaan vuorottelemaan keskenään, jotta kuulijat eivät ikävysty samojen kantojen ja argumenttien toistamiseen. Tämä menettely oli voimassa esimerkiksi Ranskan kolmannessa tasavallassa (Pierre 1887), jota usein on moitittu, mutta jota uudempi tutkimus on alkanut arvioida uudelleen juuri parlamenttina, jossa puheella oli merkitystä (erit. Rousselier 1997).

Mutta minkä takia parlamentaarinen puolesta ja vastaan puhumalla politikointi on jotakin erikoista? Mitä merkitystä sillä on parlamentarismien historiallisen alkuperän tai nykyisen poliittisen merkityksen ymmärtämiselle?

Poliittisille kysymyksille on tunnusomaista, että kenelläkään ei – ei jumalilla, kuninkailta tai kansoilla – ole valmista ”tietoa” asioidentilasta saati sitten ”oikeaa” käsitystä siitä, mitä tälle voidaan ja tulisi tehdä. Puhumalla asioita voi valottaa eri puolilta, esittää erilaisia kysymyksen tulevia ja uskotavia vaihtoehtoja, tuoda esiin vastakkaisia argumentteja vaihtoehtojen suhteen ja arvioida näiden suhteellista painoa tilanteessa. Vastaväitteiden ja vaihtoehtojen konstruktio parlamentaarisisessa pu-

³ ”Die Rede ist es erst, die die verschiedenen Formen und Institute des parlamentarischen Apparats mit Inhalt und Sinn erfasst, die sie miteinander organisch verbindet; durch die Rede erst wird die Tätigkeit des Parlaments zweckbewusst gestaltet. Rede und Gegenrede sind erst die Mittel, durch welche die gesamten individuell-psychischen und die politischen Kräfte, wie sie durch den Prozess der Volkswahl im Hause der Abgeordneten vereinigt sind, zum Ausdruck und zur Wirksamkeit gelangen.” (Redlich 1905, 586–587)

heessa on ymmärrettävä metodisena periaatteena, joka ilmaisee politiikalle ratkaisevaa toisin tekemisen mahdollisuutta vahvemmin kuin henkilöity oppositio. Puhumalla saadaan aikaa harkintaan, voidaan paremmin ymmärtää eri vaihtoehtojen tarakoittamattomia seurauksia ja esimerkiksi mahdollisuuksia purkaa lukkiutuneita poliittisia asetelmia.

Parlamentaarinen puhe auktoriteetteja vastaan nähdään usein vain välivaiheena ”totuudelle”. Retorisen käsityksen mukaan parlamentarismi kuitenkin radikaalisti epäilee asiantuntemuksen, tiedon ja ”totuuden” mahdollisuutta ja toivottavuutta poliittisissa kysymyksissä. Max Weber korostaa parlamentarismien merkitystä poliittisena vastavoimana virka- ja asiantuntijavallalle ja sitä vastaavalle asia-, virka- ja salatielolle (*Sachwissen, Dienstwissen, Geheimwissen*), joka on modernissa valtiossa välttämätön mutta riittämätön ja vaarallinen silloin kun byrokraatit sekaantuvat poliittisiin kysymyksiin. He ajavat kukin oman virastonsa erityisetuja, eivät näe vaihtoehtoja tai ainakaan osaa punnita niiden poliittista merkitystä. Samalla heiltä puuttuu poliitikolle spesifi voimasuhteiden arviointikyky ja omavastuu (erit. Weber 1918, 235–248).

Poliittisissa kysymyksissä totuuteen tai järkeen vetoaminen ei vie pitkälle. Retorisen ajatustavan juoni on, että missä tahansa kysymyksessä voidaan argumentoida puolesta ja vastaan, ts. totuus ja järki eivät koskaan riitä sulkemaan pois vaihtoehtoisia näkemyksiä, joiden välillä on tehtävä päätöksiä. Retoriikka suostuttelun, taivuttelun ja käännättämisen oppina tulee tällaisissa tilanteissa tarpeelliseksi, jotta ratkaisut yleensä tulevat mahdollisiksi (ks. Skinner 2004)⁴. Enemmistöpäätös on tällöin ainoastaan ilmaisu siitä, mikä asianomaisessa yhteydessä on mahdollista saada laajalti hyväksytyksi. Vähemmistö voi käyttää kaikkia retorisia keinoja päätösten purkamiseen, mutta itse päätös on jo muuttanut tilannetta. Näin parlamentaarinen retoriikka puolesta ja vastaan puhumisena tekee mahdolliseksi sekä viivyttää poliittisia ratkaisuja että kiirehtiä niitä.

Parlamentarismien historia kirjoitettava uudelleen

Retorinen näkökulma avaa myös uuden näkökulman ”parlamentarismien” historiankirjoitukseen. Tällä en väheksy parlamenttien perustamisen, demokratisoimisen sekä parlamentin ja hallituksen tai hallituksen ja opposition valtasuhteiden historiaa. Mutta tätäkin voi paremmin ymmärtää silloin kun sitä täydennetään parlamentaaristen menettelytapojen ja puhekuulttuurien historialla samoin kuin parlamentin ja sen ulkopuolisten pelikenttien suhteiden historialla.

Viime vuosikymmenten parlamentarismien historiankirjoituksessa johtavaksi suuntaukseksi on kohonnut eräänlainen sosiologinen näkökulma, jossa parlamentit on esitetty osana laajempaa ”julkisuutta”. Erityisesti Jürgen Habermasin teos *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (1962) käynnisti tutkimustradition, jossa parlamentti on nähty osana laajempaa keskustelua, johon erityisesti 1700-luvun alkupuolen Englannissa ja muuallakin herrasmiesten klubit, salongit, väittely-yhdistykset, lehdet ja muut yksityisen sfäärin toimikentät toivat uusia ulottuvuuksia. Tarkoitukseni ei ole kiistää tämän tutkimuksen arvoa, ainoastaan kääntää kysymyksenasettelu sosiologisesta poliittiseksi. Parlamenttia poliittisena pelikenttänä ei voida ymmärtää pelkkänä yhtenä julkisuuden aspektina, vaan päinvastoin muut ”julkisuuden” ilmentymät tulee tulkita parlamentaarisen politiikkatyylin osittaisiksi ja epätäydellisiksi laajentumiksi varsinaisen parlamentin ulkopuolelle. Näin tehtäessä niitäkin tulee käsitellä ennen muuta puolesta ja vastaan puhumisen pelikenttänä, ei pelkkänä herrasmiesten kohteliaan seurustelun foorumeina.

Puolesta ja vastaan puhuminen on ilmeisintä parlamentteja jäljittelevien väittely-yhdistyksissä. Erityisesti Oxfordin ja Cambridgen *debating societieseista* muodostui varsinaisia poliitikkojen harjoittelukenttiä (vrt. Meisel 2001, 1900-luvun osalta Riddell 1993), mutta myös Suomessa yliopilaiden osakuntien piirissä 1840-luvulla harjoitettiin parlamentaarisia käytäntöjä (ks. Klinge 1967). Suomalaisen politiikan retorisia ilmauksia voikin löytää juuri ylioppilaspolitiikasta sekä opiskelijajärjestöjen kritiikeistä omia puolueita kohtaan, ja juuri tältä kannalta ylioppilaiden politikointi on korvaamaton ammattimaisten poliitikkojen harjoituskenttä, jonka opiskeluaajan lyhentämisvaatimukset uhkaavat tuhota.

⁴ If, in political argument, there will always be two sides to the question, then your aim must be to argue in such a way that – as we still say – you persuade your audience *to come round to your side*.” (Skinner 2004, 5).

Lehdistö eroaa parlamentista ja väittely-yhdistyksistä siinä, että parlamentaaristen puheiden esittely oli niissä valikoivan puolueellista. Poliittiset vastustajat toimivat kilpailevissa lehdissä, jotka toimivat monissa maissa lähtökohtina puoluelaitokselle. Samalla tavalla klubit, salongit ym. jakaantuivat keskenään enemmän tai vähemmän puolueellisesti tai niistä muodostui suljettuja herraseuroja, joiden poliittinen merkitys oli siinä, että tietyytöppiset henkilöt ja tietyt poliittiset katsomukset suljettiin alun alkaen pois.

Parlamentin rinnastaminen herrasväen klubiin oli tavanomaista myös anarkistisessa ja sosialistisessa historiankirjoituksessa 1800-luvulla. Tämä kritiikki toi esiin sen tendenssin, että esidemokraattisissa parlamenteissa monet kysymykset eivät päässeet lainkaan esityslistalle. Sosialistien ja anarkistinen parlamentarismikritiikissä piti poisulkevaa ja sisäisesti yhtenäistävää tendenssiä parlamentarismille sinänsä tunnusomaisena, jolloin puolesta ja vastaan puhumisen mieli kadotettiin ja parlamentit haluttiin korvata asiantuntijavallalla. Esimerkiksi August Bebelin tunnettu teos *Die Frau und der Sozialismus* konstruoi ihanteen, jossa puolesta ja vastaan puhumista vaativat parlamentit ovat menettäneet oikeutuksensa (Bebel 1878, hänen retoriikastaan ks. Goldberg 1998, yleisemmin sosialistisesta antiparlamentarismista erit. Angenot 2003).

Julkisuuden käsitteestä lähtevä parlamentarismen historiankirjoitus ei ole päässyt käsiksi parlamentaarisen puheen erityisiin käytäntöihin, joka vielä 1900-luvun alussa oli suosittu teema (ks. esim. Curzon 1913, Barthou 1923). 1800-luvulta tätä kirjallisuutta löytyy runsaasti niin Englannista kuin Ranskastakin. Tosin tässä kirjallisuudessa usein parlamenttipuheita arvioidaan pikemminkin esteettisin kuin poliittisin kriteerein, jolloin esityksen kaunopuheisuus, retoriikan epideiktinen ulottuvuus, korostuu sen suostuttelevan voiman, deliberatiivisen puheen, kustannuksella. Aivan viime vuosina voidaan puhua parlamentaarisen retoriikan tutkimuksen renessanssista sekä retoriikan että politiikan ja historian tutkimuksen puolella (ks. edellisestä Goldberg 1998, Meisel 2001; jälkimmäisestä Rousselier 1997 ja Mergel 2002).

Erityisesti Englannissa v. 1832 parlamenttiformin jälkeen nousi esiin mielipiteitä, joiden mukaan brittiläisen parlamentaarisen puhetaidon kultakausi oli takanapäin. 1700-luvun lopulla, jolloin William Pitt vanhempi ja nuorempi, Charles Fox,

Richard Sheridan, Edmund Burke ym. olivat kunnostautuneet puhujina tavalla, johon aikalaiset eivät enää kyenneet (ks. Erskine May 1844, Francis 1845–1846). Demokratisoitumisen myötä kuitenkin myönnettiin, että poliittisen retoriikankin tulee olla vähemmän pateettista ja koristeellista kuin klassinen kaunopuheisuus (esim. Reinach 1894, Curzon 1913).

Tuleeko parlamenttipuheiden olla etukäteen valmisteltuja vai spontaaneja ja improvisoituja? 1700-luvun brittiläisen parlamentin puhetaito nojautui etukäteen valmistelluille puheille, joissa puhuja ikään kuin esitelmöi parlamentille. Tämä oli luontevaa aristokraattisessa parlamentissa. Siinä useimpien jäsenten ei tarvinnut huolehtia uudelleenvalinnastaan ja puheet keskittyivät harvoille parlamentin jäsenille. Vuoden 1832 ja erityisesti v. 1867 reformien jälkeen Britanniankin parlamenttiin tuli uudentyyppisiä ihmisiä, politiikka alkoi ammattimaistua ja parlamentin rivijäseniltäkin alettiin vaatia omia puheita ja aloitteita. Tämä kaikki lisäsi parlamentin työmäärää ja vaati tiukentamaan kysymysten käsittelyn aikataulua (ks. Redlich 1905, 93–251). Samalla repliikit ja välihuudot sekä improvisoidut puheenvuorot terävöivät parlamenttiväittelyitä, vaikka ne enää harvoin vaikuttivat äänestystuloksiin.

Nuori parlamentin jäsen William Edward Gladstone korostaa vuonna 1838 kirjoittamassaan fragmentissa *Public Speaking* sitä, että parlamentaarissa puheessa olennaista on ”the mood of the moment”, ts. parlamentin jäsenten juuri puheen hetkellä vallitseva mieliala. Kun Aristoteleen *Retoriikan* (1358b, suom. s.16–17) tunnetun typologian mukaisesti kokousten deliberatiivinen puhe on tulevaisuuteen suuntautunutta, Gladstone on oivaltautunut, että parlamentaarissa puheessa kaikki riippuu puhetilanteen mielialasta, jolloin myös tulevaa koskevat näkemykset on käännettävä parlamentaarisen puheen nyt-hetken kielelle (Gladstone 1838/1953, 270–272). Klassisistisen retoriikkakonseption edustajat eivät tätä hyväksyneet, vaan esimerkiksi Walter Bagehot moitti v. 1860 finanssiministeri Gladstonea liiasta pohdinnasta asioiden puolesta ja vastaan jolloin häneltä puuttui pysyvä ja johdonmukainen linja (Bagehot 1860, 254).

Ranskassa Gladstonen tapaisia ajatuksia esitti samoihin aikoihin Cormenin laajalle levinneessä teoksessaan *Le livre des orateurs*. Hän jakaa parlamentaariset puhujat julistajiin, lukijoihin ja improvisoijiin, ja katsoo että julistajat ja lukijat

ovat taipuvaisia sivuuttamaan nykyhetken ja läsnä olevan yleisön. Sen sijaan improvisoija suuntautuu tilanteeseen, ”est toujours en situation”, kuten hän myöhemmän eksistentialismin iskusanaa ennakoiden ilmaisee (Cormenin 1844/1869, 39). 1800-luvun lopulla tunnettu tasavaltalainen poliitikko Joseph Reinach niin ikään korostaa sitä, kuinka parlamentaarisen puheen ominaislaatu, vaikeus ja kauneus, on juuri improvisoinnissa (Reinach 1894, iii).

Näissä puheenvuoroissa tulee näkyviin ajan, tilanteen ja tilaisuuden, nykyisyyden ja läsnäolon, ratkaiseva merkitys parlamentaarisen retoriikan ja politiikan ymmärtämiselle. Pidän tätä puheen nykyisyysorientoitumista parlamentaarisen politiikan suurena ansiona, mahdollisuutena kääntäytää vastapuolen edustajia tai tulla käännetyksi kulloisenkin puhetilanteen politiikalle avaaman uuden pelivaran hyväksikäytön nojalla. Nyt-hetki korostaa parlamentaarikon oman yksilöllisen puhetaidon ja arvostelukyvyn merkitystä, myös mahdollisuutena ottaa etäisyyttä omiin äänestäjiin, omaan puolueeseen ja parlamentaariseen koalitionsasetelmaan. Tässä mielessä retorinen parlamenttikonseptio nojautuu edustajien ja edustettavien väliin esteettiseen etäisyyteen, mitä Frank Ankersmit on viime aikoina korostanut edustuksellisen demokratian etuna suoraan demokratiaan, verkostoihin ja asiantuntijoihin verrattuna (Ankersmit 1997, 2002).

Parlamentarismien rehabilitointi

Vanhat antiparlamentaariset fraasit pelkästä puheesta jne. ovat jälleen aktuelleja, esitetäänpä niitä sitten ”kansalaisaktivismiin” tai ”asiantuntemuksen” nimissä. Kriitikot kohdistuvat pikemminkin parlamentarismien retoriseen ulottuvuuteen kuin parlamentaariseen hallitustapaan, ts. kriitikot ymmärtävät usein paremmin puheen merkityksen kuin parlamentarismien tavanomaiset puolustajat. Kuitenkin juuri retoriikasta löytyy vahvoja perusteita parlamentarismien puolustamiselle. Parlamentarismien ”oikeistolaisen” tai ”teknokraattisen” kriitikin suhteen tydyn tässä viittaamaan edellä mainitsemani Max Weberin käsityksiin ”asiatiedon” poliittisesta riittämättömyydestä ja sen mallin politiikkaan ulottamisen vaaroista (tarkemmin Palonen 2004).

Välitöntä demokratiaa ja suoraa kansalaisaktivismia korostava parlamentarismikriitikki on jois-

sakin suhteissa oikeutettua. Se voi olla muistutus siitä, että parlamentit voivat sulkeutua herraklubiksi ulkopuolisia vastaan. Aktivistit ennen muuta tuovat esiin kysymyksiä, jotka puuttuvat parlamentin asialistalta. Tällaisena he palvelevat parlamentarismia, siitä riippumatta kuinka militantisti he sitä vastaan puhuvat. Klassisen parlamentarismien täydentäminen siten, että otetaan paremmin huomioon politiikan muutos vastausten politiikasta kysymysten politiikkaan, onkin ensiarvoisen tärkeää parlamentin rehabilitoinnille.

Vielä 1900-luvun alkupuolella oli tavallista olettaa, että politiikassa on eräänlainen valmis ja yhteinen asialista, jonka kysymyksiin vedettiin ikään kuin pöytälaatikosta erilaisia vastauksia. Tämä tavallaan helpotti kysymysten ”parlamentarisointia” siten, että niihin edellytettiin joko-tai-tyylisiä vastauksia. Tämä aika on peruuttamattomasti ohi, ja poliittista kamppailua käydään myös ja ennen muuta erilaisten kysymysten tematisoinnista, aktualisoinnista ja merkittävytydestä (ks. tältä kannalta Stötzel & Wengeler (toim.) 1995). Parlamentaarisen politiikan keskeinen haaste on konstruoida menettelyjä, joilla puolesta ja vastaan puhuminen siirretään jo asialistan muodostamisen vaiheeseen eikä jätetä tätä parlamentin virkailijain, hallitusten tai hallitus- ja oppositiopuolueiden sopimusten varaan.

Suora kansalaisaktivismi ja muut välittömän osallistumisen muodot ovat eräänlaista ”meikäläisten” politiikkaa. Aktivistilla on vankka käsitys siitä, että he itse ovat oikeassa, mistä on helppo pitää kiinni, kun vastustajat eivät ole läsnä siellä missä he itse toimivat. He eivät periaatteessa ole valmiita tarkistamaan käsityksiään silloinkaan kun he kuuntelevat vastapuolta. Parlamentaarisen puheen nykyisyysorientoituminen, jossa jokainen puhe vaatii yksilöllistä arviointia ja antaa tilaisuuden irti ottoon ”osapuolista”, ei sovi sitoutuneiden aktivistien ajatteluun. Retoriikalle tunnusomainen erojen ja vaihtoehtojen esiin nostaminen, kulloistenkin ”meikäläisten” toistuvan poliittisen jakautumisen ja uudelleenryhmittymisen mahdollisuus mukaan lukien, kuulostavat aktivisteista pikemminkin petturuudelta kuin asianmukaiselta puheiden avulla tapahtuvalta poliittisen aselman muuntumiselta.

Parlamentaarisen politiikan johtoajatus on poliittisten vastustajien läsnäolo yleisössä. Nykypoliittikan avainkysymyksiä on tämän läsnä oleville vastustajille puhumisen mahdollisuuksien laajenta-

minen, samanmielisten taputusyleisöjen korvaaminen puhetilanteilla, joissa on mahdollista käännättää toisia ja puheiden ansiosta muuttaa omia käsitteisiään, joskaan ei välttämättä samaan suuntaan kuin mitä toiset puhujat tavoittelevat.

Onko mahdollista tehdä vastustajia virtuaalisesti läsnä oleviksi, ts. puhua ikään kuin vastustajat olisivat läsnä käännättäjinä ja käännytettävänä silloinkin kuin he eivät sitä ole? Tulisiko parlamentaarikkojen tietoisesti suosia *advocatus diaboli*-strategiaa, omien kannattajien provosoimista, jotta helpolla saatu tuki ei sokaisisi heitä. Vai onko parempi metaforisesti laajentaa ”läsnäolon” ja ”nykyisyyden” käsitteitä traditionaalisten audio-

visuaalisten rajojen ulkopuolelle? Näin voidaan tehdä esimerkiksi silloin, kun hyödynnetään poisolon mahdollistamaa vastausten viivettä ja tähän sisältyvää lisääntyntä harkinta-aikaa samassa debattissa. Tällöin torjutaan vastausten äärimmäisen nopeuden, spontaanisuuden ja improvisoinnin heikkouksia, mutta kuitenkin käyttäen hyväksi näitä poliittisen kiistelyn edellytyksiä.

Mitä konkreettisia poliittisia edellytyksiä kummallekin vaihtoehdolle on olemassa, esimerkiksi suhteessa elektronisten medioiden hyväksikäyttöön tai päinvastoin tämän tietoiseen rajoittamiseen? Nämä ovat parlamentarismen retoriikkatyylin olennaisia ongelmia, joihin ei ole valmiita vastauksia.

VIITTEET:

- Angenot, Marc (2003): *La démocratie, c'est le mal*. Laval: Les Presses de l'Université de Laval.
- Ankersmit, Frank (1997): *Aesthetic Politics*. Stanford: Stanford UP.
- Ankersmit, Frank (2002): *Political Representation*. Stanford: Stanford UP.
- Aristoteles, *Retoriikka ja runousoppi*. Helsinki: Gaudeamus 1997.
- Bagehot, Walter (1860): Mr. Gladstone. In: *Bagehot's Historical Essays*. New York: Doubleday, 236–263.
- Bagehot, Walter (1867): *The English Constitution*. Cambridge: Cambridge University Press 2001.
- Barthou, Louis (1923): *Le Politique*. Paris: Hachette.
- Bebel, August (1878): *Die Frau und der Sozialismus*. http://www.mlwerke.de/beb/beaa/beaa_481.htm
- Cormenin, Louis-Marie de Lahaye de [Timon] (1844/1869): *Le livre des orateurs*. Paris: Pagnerre.
- Curzon [George] (1913). *Modern Parliamentary Eloquence*. London. Macmillan.
- Fracis, George Henry (1845–1846): Contemporary Orators. *Frazer's Magazine*, 31–34 (16 jaksoa).
- Gladstone, W.E. (1838/1953): Public Speaking, *The Quarterly Journal of Speech* 39, 266–272.
- Goldberg, Hans-Peter (1998): *Bismarck und seine Gegner. Die politische Rhetorik im kaiserlichen Reichstag*. Düsseldorf: Droste.
- Habermas, Jürgen (1962): *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Neuwied: Luchterhand 1975.
- Klinge, Matti (1967): *Ylioppilaskunnan historia I*. Porvoo: WSOY.
- Mack, Peter (2002): *Elizabethan Rhetoric*. Cambridge: Cambridge University Press.
- The Manner of Holding the Parliament*. <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/medieval/manner.htm>
- May, Thomas Erskine (1861): *Constitutional History of England since the Accession of George the Third*, vol. II. <http://home.freeuk.com/don-aitken/emayvols.html>
- Meisel, Joseph S. (2001): *Public Speech and the Culture of Public Life in the Age of Gladstone*. New York: Columbia University Press.
- Mergel, Thomas (2002): *Parlamentarische Kultur in der Weimarer Republik. Politische Kommunikation, symbolische Politik und Öffentlichkeit im Reichstag*. Düsseldorf: Droste.
- Palonen, Kari (2003): Eurooppalaiset poliittiset käsitteet suomalaisissa pelitiloissa 569–587. Teoksessa Matti Hyvärinen ym. (toim): *Käsitteet liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari (2004): Max Weber, Parlamentarism and the Rhetorical Culture of Politics. *Max Weber Studies* 4, 273–292.
- Pierre, Eugène (1887): *De la procédure parlementaire*. Paris. Maison Quantin.
- Pohjantammi, Ismo (2003): Edustus. Teoksessa Matti Hyvärinen ym. (toim): *Käsitteet liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 363–412.
- Ponsonby, Arthur (1938): *Hints for Platform and Parliamentary Speaking*. London: Allen & Unwin.
- Redlich, Josef (1905): *Recht und Technik des Englischen Parlamentarismus*. Leipzig: Duncker & Humblot.
- Reinach, Joseph (1894): *L'éloquence française depuis la Révolution jusqu'à nos jours*. Paris: Delagrave.
- Riddell, Peter (1993): *The Honest Opportunists. The rise of the career politician*. London: Hamilton.
- Rousselier, Nicolas (1997): *Le parlement de l'éloquence*. Paris: Presses de sciences po.
- Skinner, Quentin (1996): *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*. Cambridge: CUP.
- Skinner, Quentin (2004): *Democratisation and the Role of Ridicule*. Esitelmä workshopissa *Democratisation and Political Rhetoric*. Jyväskylä 28.–29.5.2004
- Stötzel, Georg & Wengeler, Martin (1995): *Kontroverse Begriffe. Geschichte des öffentlichen Sprachgebrauchs in der Bundesrepublik Deutschland*. Berlin: de Gruyter.
- Weber, Max (1918): *Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr 1988, 202–302.